

HUIS WERK

MAGAZINE OVER JEUGDTOERISME

Driemaandelijks magazine - jaargang 12 - nummer 47
Juli - augustus - september 2017

Centrum voor Jeugdtoerisme vzw

Afgiftekantoor:
9820 Merelbeke Centrum
nr. P2A6224
VU + afzendadres:
Joris Breugelmans
Bergstraat 16
9820 Merelbeke

bpost

PB-PP
BELGIE(N)-BELGIQUE

Subsidie energiezuinige ingrepen
Kampcharter
Pakketreizen
Bivak 't Driege, huis in de kijker

diversiteit

veiligheid

duurzaamheid

gezondheid

avontuur

Dossier WARMWATER- PRODUCTIE

INHOUDSTAFEL

- 2 **Editoriaal**
- 3 **Dossier WARMWATERPRODUCTIE**
- 4 **Soorten brandstof**
- 7 **Verwarmingssystemen**
- 11 **Keuringen**
- 13 **Pagina 13**
- 14 **CJT Ondersteuning ... laat je stem horen**
- 15 **Vraag het aan ... CJT Ondersteuning**
- 16 **Nieuwsflash**
- 18 **Huis in de kijker**
- 20 **Agenda**

Centrum voor Jeugdtoerisme^{vzw}

CJT Ondersteuning maakt deel uit van Centrum voor Jeugdtoerisme vzw (CJT), net zoals CJT Boekingscentrale en CJT Verblijfscentra. Met deze drie actiedomeinen wil CJT gepaste verblijfsmogelijkheden aanbieden aan jeugd in groepsverband.

Particulieren of verenigingen die een gebouw en/of terrein verhuren of willen verhuren aan jeugdgroepen, kunnen bij CJT Ondersteuning terecht. Zij krijgen **advies, vorming en begeleiding** omtrent erkenning, subsidies en alles wat komt kijken bij de uitbating. CJT Ondersteuning verspreidt **informatie** via het tijdschrift HuisWerk en de website www.cjt.be/ondersteuning. De website www.jeugdverblijven.be bevat meer dan 700 jeugdverblijfscentra en kampeerterrainen en wordt onderhouden door CJT. Daarnaast verdedigt CJT Ondersteuning de **belangen van de sector** bij de overheid en andere instanties. Dit gebeurt door vertegenwoordigingswerk bij o.a. Toerisme Vlaanderen, de Afdeling Jeugd en verschillende organisaties.

EDITORIAAL

Eind juni kwam het jeugdtoerisme uitgebreid aan bod in de media. Gedeeltelijk ongepland (zwemincident met Gentse Chirogroep in Oostende, opgeblazen door de West-Vlaamse gouverneur), gedeeltelijk gepland (lancering van het kampcharter – zie ook pagina 13 en 17). Helaas echter, in beide gevallen konden een aantal media niet weerstaan aan de verleiding om het nieuws sensationeel te brengen.

Zelfs de positieve insteek van het kampcharter (jeugdgroepen, gemeenten en uitbaters maken samen afspraken voor een fantastische kampzomer) resulteerde zo in een aantal negatief getinte krantenkoppen: "Leiding kreunt onder teveel aan regelgeving" of "Ruiltochten mogen niet langer van het kampcharter". Waarom is het toch zo moeilijk om een prachtig fenomeen als zomerkampen ook positief te brengen?

"Waarom is het toch zo moeilijk om een prachtig fenomeen als zomerkampen ook positief te brengen?"

Als dit tijdschrift in je bus valt, zijn we al voorbij half juli en we mogen hopen dat er ondertussen geen kleine voedselvergiftiging heeft plaatsgevonden, geen groep verloren is gelopen tijdens een nachtelijke tocht of nergens ongedierte gesignaleerd is in een jeugdverblijf, het valt immers te vrezen dat dit 'rampnieuws' een pak meer aandacht zal gekregen hebben dan de prachtige verhalen over vriendschap, avontuur en jonge verantwoordelijkheid die ook op te tekenen vallen tijdens de duizenden zomerkampen.

In dit HuisWerknummer hebben we in ons dossier aandacht voor de productie van warm water. We brengen verslag uit van ons bezoek aan Bivak 't Driege in Maaseik en zorgen er ten slotte voor dat iedereen mee is met de meest recente informatie over jeugdtoerisme in Vlaanderen.

Veel leesplezier!

Frederik Vercammen

COLOFON

VASTE MEDEWERKERS

Luc De Coninck
Maarten Dekoninck
Peter Landsheere
Anne Marie Laureys
Erwin Stessens
Piet Termont
Frederik Vercammen
Dora Wagemans

WERKTEN NOG MEE
AAN DIT NUMMER
Karel De Decker

VORMGEVING

IO - Els De Pauw

COVERFOTO

De Brink

DRUK

Nevelland, Nevele

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Joris Breugelmans
Bergstraat 16
9820 Merelbeke

REDACTIEADRES

Bergstraat 16
9820 Merelbeke
Tel.: 09/210.57.75
Fax: 09/210.57.80
E-mail: ondersteuning@cjt.be

HuisWerk is een publicatie van Centrum voor Jeugdtoerisme vzw

HuisWerk werd gedrukt op gerecycleerd chloorvrij papier.

DOSSIER WARMWATERPRODUCTIE

De productie van warm water is voor jeugdverblijven en kampeerterrainen met sanitair blok iets complexer dan in het dagelijkse huishouden.

Een eerste uitdaging is het beperken van de energiefactuur zonder dat de groepen daarvoor aan comfort moeten inboeten. Niet evident omdat er vaak veel warm water wordt gevraagd op korte termijn. Een installatie op maat is daarbij de eerste stap, de werking van die installatie doorgronden een tweede.

In dit dossier zal snel blijken dat de leuze 'bezint voor je begint' op de productie van warm water zeker van toe-

passing is. Maar ook voor wie reeds een installatie heeft, reiken we handvaten aan om de warmwaterproductie te evalueren. Misschien leveren enkele aanpassingen aan het huidige systeem een mooi energievoordeel of extra comfort op.

Een tweede uitdaging is de groei en verspreiding van de legionellabacterie beperken. Dit behandelen we in het volgende HuisWerknummer.

Soorten brandstof

Pellets zijn milieuvriendelijk, op voorwaarde dat ze ontstaan zijn uit restproducten en lokaal en met groene energie geproduceerd werden.

Energiekosten wegen steeds zwaarder door in de totale verblijfsprijs. Zuinig omspringen met energie wordt daarom steeds belangrijker. Op een ecologische en economische manier warm water produceren vraagt heel wat kennis.

Voor de productie van warm water heb je, naast water uiteraard, brandstof nodig. De meest voorkomende brandstoffen zijn gas en elektriciteit, maar ook mazout en pellets zijn mogelijke alternatieven. Brandhout komt in dit dossier niet aan bod omdat dit voor een jeugdverblijf niet praktisch is.

De keuze voor een brandstof hangt van veel factoren af zoals beschikbaarheid, kostprijs en impact op milieu. Bovendien is het een keuze die een impact heeft op lange termijn. Daarom zetten we enkele voor- en nadelen op een rijtje.

FOSSIELE BRANDSTOFFEN

Stookolie en gas zijn fossiele brandstoffen die vaak gebruikt worden in verwarmingsinstallaties. Fossiele brandstoffen zijn niet hernieuwbaar en produceren schadelijke stoffen bij verbranding.

Stookolie moet je stockeren in een boven- of ondergrondse brandstoftank en moet dus tijdig aangevuld worden. Door in te spelen op gunstige marktprijzen of in te tekenen op een groepsaankoop kan je streven naar een goedkopere aankoopprijs.

Propaangas wordt vaak toegepast als alternatief in gebieden zonder aardgasaansluiting. Ook hier heb je een opslagtank nodig, wat niet het geval is bij aardgas. Propaan- en aardgas zijn veilig in gebruik en een relatief energiezuinige methode. Bijkomende troef van aardgas is dat de aankoopprijs wordt gespreid in de tijd, dit in tegenstelling tot propaangas en mazout.

ELEKTRICITEIT

Elektriciteit is geen brandstof, maar een energiedrager. Deze wordt geproduceerd door een (meestal fossiele) brandstof te verbranden of komt uit een hernieuwbare energie-installatie. De productie van warm water kan autonoom gebeuren via een boiler. Er is geen afzonderlijke verwarmingsketel voor nodig. De prijs van elektriciteit is de laatste jaren sterk gestegen, maar die prijsstij-

ging kan gedeeltelijk gecounterd worden door zelf elektriciteit op te wekken via zonne-energie.

PELLETS OF HOUTSNIPPERS

Pellets komen van afvalhout en restproducten van de bosbouw, zoals zagemeel en spaanders. Vervolgens worden de houtdeeltjes, zonder behulp van bindmiddel of lijm, samengeperst tot korrels. Het natuurlijke hars dat zich in de houtdeeltjes bevindt, houdt de pellet bij elkaar.

Pellets zijn milieuvriendelijk en goedkoop, op voorwaarde dat ze ontstaan zijn uit restproducten. We zien echter dat meer en meer pellets niet meer gemaakt worden uit restproducten, maar uit volwaardig hout en dan wordt de herkomst toch een issue qua duurzaamheid. Pellets stoten ook meer fijn stof uit dan aardgas of elektriciteit, maar minder dan hout. Verder zijn ze gemakkelijk en snel verkrijgbaar. Pellets moeten, net als mazout of stookolie, opgeslagen worden.

Houtsnippers zijn een uiterst goedkope energiebron die ook een goede oplossing bieden voor geautomatiseerde systemen. Men selecteert uit het snoeiafval een bepaalde kwaliteit of gaat bomen met die kwaliteit gaan snipperen.

ONZE VRAGEN AAN BAS

We hadden een gesprek met Bram Vanmaele van BAS vzw, een onafhankelijk kenniscentrum met expertise in toekomstgericht en energiezuinig bouwen.

Welke brandstof raad je af?

Als je op een andere manier kan verwarmen dan op mazout, dan raad ik een overstap zeker aan. Mazout blijft namelijk de meest vervuilende brandstof. De sector heeft enorme inspanningen geleverd om zuinige en propere installaties te ontwikkelen, maar de investering in een nieuwe mazoutketel blijft dubbel zo duur als bij een aardgasketel, dit terwijl het rendement toch onder die van gasketels blijft.

Ook elektriciteit is minder aangewezen omdat het een hele dure energiebron geworden is. Bovendien kan je ook ecologische kanttekeningen maken als de stroom bijvoorbeeld opgewekt wordt in kerncentrales.

Welke brandstof is dan de beste keuze?

In jeugdverblijven raad ik meestal aardgas aan. Aardgas is momenteel één van de goedkoopste energiebronnen met een aanvaardbare uitstoot. Dit is door de band tegen een aanvaardbare kost ook te installeren.

Waarom kies je niet resoluut voor hernieuwbare energie?

Op termijn gaan alle fossiele brandstoffen er uit, maar momenteel zitten we ook met het economisch gegeven van de

energiekost en de investering. Een zonneboiler is een mooie techniek, maar is vrij duur in vergelijking met de uitgespaarde energiekost. Een warmtepomp heeft elektriciteit als input en laat nu net elektriciteit tot 8 keer duurder zijn dan aardgas. Geen enkele warmtepomp draait momenteel rendabel. Wat de toekomst brengt, weten we niet.

Eerste stap is om het energieverbruik voor warm water zo laag mogelijk te houden door een doordacht ontwerp?

We zoeken steeds de meest duurzame oplossing. We promoten bijvoorbeeld geen dure productietechnieken zoals een zonneboiler of een warmtepomp als er hierdoor geen financiële middelen meer vrij zijn voor isolatie. Want het verbruik voor verwarming is stukken hoger in jeugdverblijfcentra dan dat voor warm water. Met isolatie behalen we een hogere efficiëntiewinst op lange termijn.

Zijn pellets een goed alternatief?

Ja, op voorwaarde dat het productieproces ervan ook duurzaam is. Welke energie werd er gebruikt voor de productie van de pellets? Fossiele brandstoffen? Kernenergie? Of groene energie? En waar werden ze geproduceerd? Duurzame pellets zijn met andere woorden maar milieuvriendelijk, als ze lokaal en met groene energie geproduceerd werden.

DE BRINK (HERENTALS)

De Brink is een domein van Scouts en Gidsen Vlaanderen en telt drie jeugdverblijven: het hoofdgebouw type C voor 106 personen, Zonnedaauw type C voor 90 personen en De Kemphaan type A voor 25 personen. Er zijn ook 10 kampeergronden verspreid in het 16 ha grote bos. De Brink ontvangt jaarlijks ongeveer 35 000 jongeren uit jeugdbewegingen en scholen. Aan het woord is Jeroen Pauwels, eindverantwoordelijke van het domein.

In 2016 werd voor de verwarming en het sanitair warm water gekozen voor pellets. Waarom die keuze?

In het hoofdgebouw en het paviljoen Zonnedaauw stonden stookolieketels van begin jaren '80. Die waren aan vervanging toe. Omdat De Brink een groen domein is en respect voor milieu en natuur diep ingebakken zit in het DNA van Scouts en Gidsen, werd nagedacht over een ecologisch verantwoord alternatief.

Werden fossiele brandstoffen per definitie uitgesloten of was aardgas wel een optie?

Aardgas werd inderdaad overwogen, maar de aansluiting op het net werd door onze ligging onbetaalbaar.

Wat zijn de voordelen van pellets?

In de eerste plaats verlagen we onze ecologische voetafdruk. Zo verminderen we volgens de berekeningen onze uitstoot van 54,85 ton naar 4,5 ton CO₂ per jaar. Een tweede voordeel is een daling van de stookkosten met ongeveer een derde op jaarbasis.

Waar komen de pellets vandaan?

De pellets worden geproduceerd en geleverd door Ecopower cvba. Zij garanderen ons dat de pellets gemaakt worden van ontschorst hout uit duurzaam beheerde bossen in een straal van 150 kilometer en afvalhout uit Belgische zagerijen. Ook de productie gebeurt met hernieuwbare energie.

Hoe werkt de installatie precies?

De pelletketel wordt automatisch bevoorrad. Dit gebeurt met een vijzel die de pellets van de silo (nvdr.: capaciteit is 12 ton) naar de ketel transporteert. De hete rookgassen die vrijkomen bij de verbranding, geven hun warmte af aan het water dat door de ketel stroomt. Dit warme water geeft vervolgens zijn warmte af via buffervaten aan de verwarming en het sanitaire warm water. Om pieken in de warmtevraag op te vangen is er een backupketel op propaangas.

Staat er in elk gebouw een gelijkaardige installatie?

Neen, de warmteverdeling naar het hoofdgebouw en naar het bijgebouw Zonnedaauw gebeurt via een microwarmtenet. Dit wil zeggen dat goed geïsoleerde leidingen de warmte onder de grond transporteren van de centrale stookplaats naar de gebouwen.

Hoe groot is het warmteverlies van zo'n warmtenet?

Het verlies bedraagt slechts 1°C per kilometer en onze gebouwen liggen op ongeveer 200 meter van elkaar. Het warmtenet

is dus een belangrijk element van onze installatie omdat het niet meer nodig is om in elk gebouw een overgedimensioneerde verbrandingsketel te plaatsen om piekverbruiken op te vangen. Zo kan alle warmte gegenereerd worden door een centrale warmtebron die een vol vermogen kan blijven draaien. Het piekverbruik wordt opgevangen door de gasketel.

Is de Kemphaan ook aangesloten op het warmtenet?

De leidingen zijn voorzien en het is de bedoeling om binnenkort de verwarming (die nu met houtkachels gebeurt) ook aan te sluiten. Hetzelfde geldt trouwens voor het sanitair blok van de kampeerweide. Deze zal in het voorjaar van 2018 verbouwd worden en aangepikt worden op het warmtenet voor productie van sanitair warm water.

Waarom werd er niet gekozen voor een warmtepomp of zonneboiler?

Een warmtepomp is in matig geïsoleerde gebouwen niet zinvol omdat er hogere temperaturen moeten bereikt worden om de piekverbruiken op te vangen en de gebouwen te verwarmen. Bovendien behaalt een warmtepomp enkel zijn beste rendement als er langdurig verwarmd wordt met weinig warmteverlies. Met een wisselende bezetting en deuren die voortduren open en dicht gaan, is dit absoluut niet het geval. Een zonneboiler is om dezelfde reden uitgesloten als verwarmingsbron. Het kan wel dienen ter aanvulling van het systeem dat nu geïnstalleerd werd. In de buffervaten zijn er reeds aansluitingen voorzien om een extra zonneboiler toe te voegen aan het systeem. Op die manier kunnen we ons water extra verwarmen met gratis zonne-energie en sparen we hierdoor pellets uit. Dit staat zeker in de komende jaren nog op ons verlanglijstje.

We verminderen onze uitstoot van 54,85 ton naar 4,5 ton CO₂ per jaar.

Verwarmingssystemen

CONDENSATIEKETEL

In een condensatieketel wordt het water, net zoals bij een gewone ketel, verwarmd door de verbrandingswarmte. Waar zit dan het verschil? Bij een condensatieketel gaat de energie uit de rookgassen, die voor een groot deel uit waterdamp bestaat, niet verloren. De warmte-energie wordt uit het rookgas gewonnen en aan het verwarmingscircuit gegeven. Enige voorwaarde is dat de waterdamp moet kunnen condenseren. Dit gebeurt door de rookgassen te koelen met het retourwater van de CV-ketel. Bij aardgas is dit bij een temperatuur vanaf 55°C. Bij mazout is dit 46°C. Vandaar het belang om te verwarmen op lage temperatuursystemen zoals vloerverwarming of overgedimensioneerde radiatoren.

De beste oplossing is een modulerende condensatieketel in combinatie met een weersafhankelijke regeling. Dan kan de condensatieketel zijn vermogen automatisch aanpassen aan de warmtevraag. Bij een lagere warmtevraag zal de condensatieketel dan op een lager vermogen werken en enkel verbruiken wat strikt noodzakelijk is. Bovendien wordt zijn werkingstemperatuur aangepast aan de buitentemperatuur. In het tussenseizoen hoeft het CV-water niet zo warm te zijn als in de winter.

Er zijn drie types: de combiketel (warm water geproduceerd via het doorstroomprincipe), de ketel met aparte boiler en een tussenvariant: de combiketel met een ingebouwde waterbuffer. De combiketel is compact, relatief goedkoop en verwarmt het water enkel wanneer er warm water wordt gevraagd. Het grootste nadeel is dat de capaciteit van de warmwaterproductie beperkt is. Wie grotere vermogens nodig

heeft voor warm water, moet overstappen naar een condensatieketel met aparte boiler of direct gestookgasboilers.

Voor de productie van warm water kan de condensatieketel gecombineerd worden met een zonne-energiesysteem.

ELEKTRISCHE BOILER

De elektrische boiler wordt overal afgeraden, maar in sommige omstandigheden is deze toch verantwoord. Een circulatieleiding is een enorme energieverslinder en dan kan het interessanter zijn om een afgelegen tappunt met een laag energieverbruik (bijvoorbeeld een kitchenette) te voorzien van een klein elektrisch boilerkje van 10 liter. Voorzie dit met een timer, zodat er enkel warm water gemaakt wordt op de momenten dat het nodig is. Voor een groot tapwaterverbruik zijn er betere en goedkopere oplossingen.

ZONNE-ENERGIE

Een zonneboiler bestaat uit een opslagvat en zonnecollectoren. De vloeistof die in de leidingen tussen de collector en het opslagvat circuleert, neemt de warmte op in de collector en geeft die af in het water in het opslagvat. De afgekoelde vloeistof wordt dan weer naar de collector gepompt om opnieuw te verwarmen. Het opslagvat zorgt er vervolgens voor dat de warmte wordt bijgehouden tot er warm water nodig is. Enkel als er onvoldoende zon beschikbaar is, is er nog naverwarming door de ketel nodig. Hierdoor is er minder energie nodig voor de productie van warm water.

PELLET- OF HOUTSNIPPERKETELS

De verbrandingswarmte van pellets wordt gebruikt voor de verwarming en/of sanitair warm water. Het aanvullen van de pellets gebeurt - in tegenstelling tot klassiek brandhout - automatisch. Voor de productie van warm water kan de pelletketel gecombineerd worden met een zonne-energiesysteem.

WARMTEPOMP

Een warmtepomp neemt warmte uit de omgeving (grondwater, grond, lucht) op en verwarmt op die manier het water. Dit warme water wordt vervolgens opgeslagen in de warmwatertank van de warmtepomp. Wanneer de warmtepomp zelf het water niet genoeg opwarmt, wordt een elektrische weerstand ingeschakeld die in de boiler is geïntegreerd. Een warmtepomp geeft geen enkele uitstoot van schadelijke stoffen: de natuur levert gratis 75 % van de energiebehoefte en de resterende 25 % komt via elektriciteit. De uitstoot van de elektriciteit wordt bepaald door de herkomst. Een warmtepomp is dus niet per definitie 100 % hernieuwbaar.

TWEE AANDACHTSPUNTEN

De bediening van een klassieke kraan (tweegreepsmengkraan) waarbij je met een knop voor warm water en een knop voor koud water zelf de temperatuur en het debiet regelt, is niet altijd even evident. Bijgevolg jaagt dit het waterverbruik de hoogte in. Daarom is de keuze voor een kraan met één bedieningshendel

ONZE VRAGEN AAN BAS

Welk verwarmingssysteem kies je: een gascondensatieketel of een pelletketel?

Indien er plaats is voor opslag en de ketel zelf, is een pelletketel een mooie duurzame techniek. Met als kanttekening nogmaals: de herkomst van de pellets. Pelletketels zijn vrij robuust en komen meestal als alternatief voor mazoutketels in beeld. Mensen die met mazout werken, zijn het trouwens al gewend om een voorraad in de gaten te houden.

Bij houtsnippersystemen en in mindere mate pelletketels komt er wat meer werk kijken dan bij gascondensatieketels. Je moet toch elke dag eens gaan kijken naar de ketel of de toevoer niet verstopt is. Het is allemaal iets robuuster.

Welke verwarmingsoptie is voor een jeugdverblijf het beste?

Daar kan ik niet zomaar een pasklaar antwoord op geven. Veel zal afhangen van de warmteverliesberekening. Daaruit zal namelijk blijken hoeveel vermogen nodig is voor de verwarming en hoeveel voor de productie van warm water. Op basis van die resultaten kan dan gezocht worden naar de beste oplossing.

Verder zijn plaats, aanwezigheid van aardgas en de interesse van de beheerders in bijvoorbeeld biomassa of zonne-energiesystemen belangrijke parameters.

Wat is een warmteverliesberekening?

Een warmteverliesberekening bepaalt de verwarmingsbehoefte van een gebouw. Het oppervlakteverlies (de warmte die een gebouw verliest via ramen, deuren, het dak, de vloer ...) en het verlies via luchtvernieuwing (opwarming nieuwe lucht) vormen de totale warmteverliezen en zijn nodig om het vermogen van een installatie in een gebouw te berekenen.

Groepen vragen op korte termijn veel warm water. Dit blijkt niet zo eenvoudig te zijn. Hoe los je dat op?

Het probleem is inderdaad dat er in jeugdverblijfscentra veel water op korte tijd verbruikt wordt, waardoor het vermogen voor de productie van warm sanitair water in veel gevallen zal bepalen wat het piekvermogen van de ketel moet zijn. Bij gelijktijdig gebruik van bijvoorbeeld 10 douches heb je een groot vermogen nodig. Maar voor de verwarming is dit in veel gevallen absoluut niet nodig. Moet je dan toch een ketel plaatsen met het grootste vermogen? Neen, je kan het vermogen reduceren door bijvoorbeeld een boiler te plaatsen.

Zijn er nog alternatieven?

Uiteraard. Je kan ook de verwarming scheiden van de productie van warm water of meerdere ketels plaatsen in een cascade-systeem of op gescheiden fysieke locaties warm water produceren om het rendement te verhogen. Dit wordt meer en meer gedaan. Door meerdere ketels te plaatsen, verklein je bovendien dikwijls de afstand tot het tappunt waardoor je de warmteverliezen beperkt, vermijd je specifieke problemen met betrekking tot legionella en kunnen de ketels zich beter aanpassen aan het vermogen nodig voor de verwarming van het gebouw.

Is een ketel van 70 kW niet het maximum?

Neen, maar vanaf 70 kW geldt er wel een strengere wetgeving rond brandveiligheid en ventilatie in de stookplaats. Dat kan ook een motivatie zijn om het vermogen van de stookplaats te beperken tot dit vermogen en het tekort voor de piek aan te vullen met een boiler of de ketels te spreiden over het gebouw.

Zijn boilers geen energievreters?

Boilers verbruiken meer energie dan doorstromers. Boilers zijn wel steeds beter geïsoleerd, maar de warmteverliezen blijven er wel. Zo kan dit ook in de zomer een probleem geven naar oververhitting in ruimtes nabij de stookplaats. Dat neemt niet weg dat de grootste energievreter in jullie sector de verplichting is om het sanitaire warm water constant op minstens 60° C te houden in functie van legionella. Beperk indien mogelijk de afstanden tot de warmwatertappunten tot 15 meter of 3 liter waterinhoud, zodat er geen circulatieleiding nodig is en werk bij voorkeur met een doorstroomer. Efficiënter dan dit kan niet.

Is een zonneboiler een nuttige investering?

De zon schijnt het meest als de bezetting van de jeugdverblijven het hoogst is. Als er een goed georiënteerde oppervlakte beschikbaar is voor de collectoren, is een zonneboiler dus een nuttige investering. Toch wil ik tegelijk ook waarschuwen: een gigantisch hoog rendement moet je niet verwachten.

Is het plaatsen van een nieuwe ketel altijd de sleutel tot een hoger rendement?

Mijn ervaring leert dat je niet altijd een nieuwe installatie hoeft te plaatsen. Vaak zit de grootste besparing in de bestaande installatie goed af te regelen of enkele kleine technische ingrepen uit te voeren. De impact van de regeling is vrij groot terwijl de kost vrij laag is.

Kan je daar enkele voorbeelden van geven?

Ja, zo kan het best dat de ketel uitgerust is met een weersafhankelijke regeling maar dat deze uitgeschakeld is, dat koppelstukken of pompen niet geïsoleerd zijn, dat er foute temperatuurinstellingen zijn waardoor de condensatieketel nooit condenseert of dat de werking van de zonneboiler geneutraliseerd wordt door een foute regeling.

Hoe kan je dit allemaal als uitbater weten, je vertrouwt toch op de installateur?

Dat is inderdaad niet zo evident, veel installateurs zijn bang om onvoldoende comfort te bieden of hebben geen voeling met ecologische technieken. Als ze in hun voorstel al nalaten van de CV-buizen te isoleren, mag er een alarmbelletje afgaan. Dan vraag je best een second opinion, dit kan bijvoorbeeld via de provinciale steunpunten duurzaam wonen en bouwen die een advies soms financieel ondersteunen voor de non-profit.

(eengreepsmengkraan) waarmee je in één beweging zowel het debiet als de temperatuur regelt beter. Nog een alternatief is een eenvoudige drukknop, maar bij dit alternatief kan het debiet en de temperatuur niet geregeld worden, wat soms als comfortverlies wordt ervaren. Voorzie je tot slot elke kraan van een debietregelaar (een mousseur of perlator), dan wordt nog eens 50 % water bespaard omdat de debietregelaar de doorgang van het water aan het eind van de kraan vernauwt en luchtbelletjes toevoegt aan het water.

In water zijn calcium- en magnesiumzouten aanwezig. Hoe meer van die zouten aanwezig zijn, hoe harder het water. Wanneer hard water verwarmd wordt, ontstaat er kalkafzetting. Omdat kalkafzetting het energierendement en de levensduur van verwarmingstoestellen verlaagt, wordt water best preventief ontkalkt met een waterontharder. Als het water ook drinkwater is, is het raadzaam enkel het water dat verwarmd wordt, te behandelen.

De hardheid van het leidingwater in je regio kan je raadplegen op de website www.water-link.be (doorklikken op "drinkwater - kwaliteit en waterdruk"). Regenwater is doorgaans zacht water.

In jeugdverblijfscentra wordt er vaak veel warm water op korte tijd verbruikt.

STOOKPLAATSANALYSES

Jeugdverblijfscentrum Ten Berg in Merelbeke telt twee jeugdverblijven type C: De Tilk (46 personen) en De Stobbe (95 personen). Na een energiescan uitgevoerd door het Agentschap Ondernemen bleek dat de verwarming en de sturing ervan in De Tilk kon verbeteren. BAS vzw werd gevraagd dit aspect gedetailleerd onder de loep te nemen.

De conclusie van BAS vzw was dat de installatie met een relatief beperkte kostprijs een stuk efficiënter kan werken. Concreet werden volgende maatregelen voorgesteld:

- De ketel is uitstekend, maar haalt door de combinatie van de productie van sanitair warm water en warmte voor de centrale verwarming een te laag rendement. De ketel kan niet condenseren omdat de temperatuur in het primaire circuit voortdurend boven 70°C gehouden wordt. Ontkoppel het sanitair warm water van het verwarmingscircuit. Hierdoor kunnen twee verschillende temperatuurregimes gehanteerd worden, waardoor de ketel wel kan condenseren.
- Een ketel van 100 kW is onvoldoende om warm water te leveren bij gelijktijdig gebruik. Dit wordt opgelost door een voorraad warm water aan te leggen in een boiler. De huidige hoeveelheid van 1 600 liter kan gehalveerd worden. Dit zorgt voor minder warmteverliezen.
- Vervang de oude CV-pompen door A-labelpompen. Deze frequentiegestuurde pompen passen hun vermogen aan aan de vraag.
- Isoleer de leidingen en koppelstukken beter. De verliezen van niet-geïsoleerde buizen zijn niet te onderschatten. Isoleren kan op een professionele manier met isolatiematrassen.

Het jeugdverblijf Verloren Bos (Lokeren) bestaat uit twee gebouwen met het jeugdlabel C: het Kasteel (49 personen) en het Koetshuis (77 personen).

BAS vzw analyseerde het verbruik van het Kasteel en kwam tot volgende aanbevelingen:

- De bestaande ketel heeft een laag rendement en is overgedimensioneerd. De ketel wordt best vervangen door een cascadesysteem van twee condenserende gaswandketels. Twee ketels bieden een grotere bedrijfszekerheid en kunnen bovendien hun vermogen beter aanpassen aan de vraag (= dieper moduleren). Ook de sturing wordt best vervangen en op punt gesteld.
- Een nieuwe geïsoleerde boiler is noodzakelijk.
- De huidige pompen draaien volcontinu, tenzij ze handmatig worden uitgeschakeld. Deze pompen worden best vervangen door A-label pompen. Deze pompen zijn duurder in aankoop, maar verdienen zichzelf omwille van de energiebesparing terug na gemiddeld twee tot drie jaar.
- Isoleer de koppelstukken met isolatiematrassen.

Een stookplaatsanalyse kost ongeveer 60 euro per uur (inclusief btw). De totale kostprijs hangt af van diverse factoren, zoals de gevraagde ondersteuning en de grootte van het jeugdverblijf, maar kan vastgelegd worden in een offerte. De analyse kan tot slot in aanmerking komen voor infrastructuursubsidies via Toerisme Vlaanderen, als er ook infrastructuurwerken worden uitgevoerd.

AXLANDHOEVE (SINAAI-WAAS)

Axlandhoeve is een jeugdverblijf type B met een maximale binnencapaciteit van 50 personen. De formule is zelfkook. Aan het woord is Nancy, die samen met haar man Stijn het jeugdverblijf uitbaat.

Hoe voorziet jullie jeugdverblijf de groepen van warm water?

We hebben een buffervat van 1 500 liter met daarin een doorstroomboiler. Om het water in het buffervat op te warmen, maken we gebruik van zonnecollectoren. Die leveren in de maanden april tot september meestal voldoende energie om het water op temperatuur te brengen. Volstaan de zonnecollectoren niet, dan wordt het buffervat bijverwarmd met een pelletbrander of houtvergasser.

Waarom werd er niet gekozen voor gas?

Om ecologische en praktische redenen. Enerzijds kiezen we liever voor hernieuwbare energie, anderzijds was gas ook geen evidente keuze geweest. Aardgas is hier niet verkrijgbaar en propaangas is in aankoop toch een stuk duurder. Hout is voor ons daarentegen zo goed als gratis. We hebben heel wat wilgen die we regelmatig knotten. Dat levert ons veel hout op.

Is wilgenhout ideaal brandhout?

Voor deze toepassing wel, het is zelfs beter dan bijvoorbeeld eik of beuk. Wilgenhout levert namelijk snel veel warmte af.

Waarom werd de keuze gemaakt voor een combinatie van houtvergasser en pelletbrander?

Je kan van de groepen niet verwachten dat ze voortdurend hout stoken voor hun warm water. Daarom nemen wij die verantwoordelijkheid op ons, maar daarvoor moet je natuurlijk thuis zijn, wat bij ons niet altijd het geval is. Daarom was de combinatie met pellets een ideale oplossing. Wanneer we zelf geen hout kunnen stoken, wordt er overgeschakeld op pellets.

We maken gebruik van zonnecollectoren.

Moet je die pellets dan niet aanvullen?

De pelletbrander heeft een voorraad van 60 kg pellets, waardoor het systeem toch een tijdje autonoom kan werken. Wij moeten er enkel voor zorgen dat de pellets voldoende zijn aangevuld om meerdere dagen te kunnen stoken.

Hoe frequent moet je hout stoken?

Dat hangt af van de warmtevraag, maar in de winter moeten we toch gemiddeld drie tot vier keer op een dag naar de stookplaats van het jeugdverblijf om bij te verwarmen.

Dat valt goed mee.

Klopt. De houtkachel is in principe een houtvergasser, waardoor het rendement veel hoger ligt dan bij een gewone kachel.

Moet je in de zomer ook bijstoken?

Soms moeten we bijstoken, maar dat doen we dan normaal met pellets en dat gebeurt automatisch.

Hoe verreken je de energieprijzen aan de groepen?

We vragen 35 euro per kubieke meter hout en 4,50 euro per zak pellets van 15 kg. De energie opgewekt door de zonnecollectoren zit in de basisprijs. Afhankelijk van de warmtevraag en de weersomstandigheden zal de kost dus hoger of lager liggen. Dat is met andere energiebronnen niet anders.

De pelletbrander heeft een voorraad van 60 kg pellets.

Keuringen

Afhankelijk van de aard en de ouderdom van je toestel of installatie zijn er verplichtingen of aanbevelingen. Via een handige digitale tool (www.lne.be/verwarmingswegwijzer) weet je precies wat je moet doen. Hieronder volgt een kort overzicht.

CENTRALE VERWARMING

Er is een verplichte keuring van alle nieuwe en gewijzigde installaties voor de ingebruikname. De keuring voor stooktoestellen op gas en stookolie dient te gebeuren door erkende technici. Een lijst van erkende technici vind je terug op de website van het Departement Leefmilieu, Natuur en Energie (LNE). Voor stooktoestellen op een vaste brandstof (hout, pellets ...) volstaat een keuring door een geschoolde vakman.

Het onderhoud van de centrale verwarming (voor mazout en gas vanaf 20kW) is een verplichting. Stooktoestellen op gas moeten tweemaal per jaar een onderhoudsbeurt krijgen, voor stooktoestellen op mazout of een andere vaste brandstof is dat jaarlijks. Een onderhoud bestaat uit een reiniging en controle van de schoorsteen of de rookgasafvoer, een controle van de algemene staat van het stooktoestel, een controle van de verluchting van het stooklokaal en de aanvoer van verbrandingslucht en een controle van de verbranding. Wie stookt op mazout of gas, krijgt een reinigings- en verbrandingsattest, wie stookt op vaste brandstof enkel een reinigingsattest. De attesten van de laatste twee onderhoudsbeurten moet je bewaren.

Brandstof	Vermogen van de ketel(s) in kilowatt (kW)	Aantal ketels	Wanneer en hoe vaak een audit?	Door wie?
Vloeibare brandstof (stookolie/mazout)	< 20 kW		Verwarmingsaudit niet verplicht.	
	20 kW t.e.m. 100 kW	1	Samen met de eerste onderhoudsbeurt nadat het toestel vijf jaar oud is geworden en nadien vijfjaarlijks	Erkende technicus vloeibare brandstof
		> 1	Samen met de eerste onderhoudsbeurt nadat het toestel vijf jaar oud is geworden en nadien vijfjaarlijks	Erkende technicus verwarmingsaudit
	> 100 kW	≥ 1	Tweejaarlijks	Erkende technicus verwarmingsaudit
Gasvormige brandstof	< 20 kW		Verwarmingsaudit niet verplicht.	
	Van 20 kW t.e.m. 100 kW	1	Samen met de eerste onderhoudsbeurt nadat het toestel vijf jaar oud is geworden en nadien vijfjaarlijks	Erkende technicus gasvormige brandstof
		> 1	Samen met de eerste onderhoudsbeurt nadat het toestel vijf jaar oud is geworden en nadien vijfjaarlijks	Erkende technicus verwarmingsaudit
	> 100 kW	≥ 1	Vierjaarlijks	Erkende technicus verwarmingsaudit
Vaste brandstof	< 20 kW		Verwarmingsaudit niet verplicht.	
	≥ 20 kW	≥ 1	Samen met de eerste onderhoudsbeurt nadat het toestel vijf jaar oud is geworden en nadien vijfjaarlijks	Erkende technicus verwarmingsaudit

Bron (www.vlaanderen.be)

Bij elke centrale verwarming die ouder is dan 5 jaar, is men verplicht om regelmatig (afhankelijk van brandstof en vermogen) een verwarmingsaudit te laten uitvoeren (zie kader op pagina 11). Een verwarmingsaudit is een grondig onderzoek waarbij gekeken wordt naar het rendement en of het stooktoestel nog past bij de verwarmingsbehoeften van het gebouw. Na de verwarmingsaudit ontvang je van de technicus een auditrapport. Dit rapport hou je bij zolang het toestel in gebruik is en er geen nieuwe audit werd uitgevoerd. Aan de adviezen in het rapport zijn geen verplichtingen verbonden.

AFZONDERLIJKE VERWARMINGSTOESTELLEN

Voor afzonderlijke stooktoestellen zoals kachels, gashaarden, open haarden, doorstroomketels, badgeisers... is onderhoud niet wettelijk verplicht. Toch is een regelmatige onderhouds- en reinigingsbeurt volgens de voorschriften van de fabrikant aangeraden. Dit is goed voor de werking van het toestel, het energieverbruik en de veiligheid. Wel kan de verzekeringspolis een onderhouds- en reinigingsbeurt opleggen.

MAZOUTTANK

Elke mazouttank moet na de plaatsing maar voor de ingebruikname gecontroleerd worden door een erkende technicus. Is de waterinhoud van de tank 5 000 kg of meer, dan kan de controle ook gebeuren door een erkende milieudeskundige in de discipline houders voor gassen of gevaarlijke gassen. Vanaf een tankinhoud van 5 000 kg of meer is ook een melding bij het college van burgemeester en schepenen verplicht. Het aanvragen van een milieuvergunning is verplicht voor de plaatsing van de mazouttank als er in totaal meer dan 20 ton stookolie met GHSO2-symbool of in totaal meer dan 50 000 liter stookolie zonder GHSO2-symbool kan worden opgeslagen. Het GHSO2-symbool is het gevarenpictogram voor ontvlambaar.

Na de ingebruikname moet de stookolietank ook regelmatig gecontroleerd worden. De frequentie van die controle hangt af van het volume, de onder- of bovengrondse plaatsing en de ligging binnen of buiten waterwingebieden en beschermingszones.

Een ondergrondse stookolietank van minder dan 5 000 kg moet om de vijf jaar gecontroleerd worden. Is de inhoud 5 000 kg of meer, dan is een tweejaarlijks beperkt onderzoek en om de 15 jaar een grondig algemeen onderzoek verplicht. Ligt de tank in waterwingebied of beschermingszone, dan moet het beperkt onderzoek jaarlijks gebeuren en het grondig algemeen onderzoek om de tien jaar. Gewapende thermohardende kunststof tanks zijn wel vrijgesteld van het grondig algemeen onderzoek.

Bovengrondse stookolietanks van minder dan 5 000 kg moeten niet periodiek gecontroleerd worden. Is de inhoud 5 000 kg of meer, dan moet er om de 3 jaar een beperkt onderzoek plaatsvinden. Heeft de tank een inhoud van meer dan 20 000 liter, dan moet er om de 20 jaar een algemeen onderzoek plaatsvinden.

Na controle of onderzoek wordt een certificaat afgeleverd en krijgt de installatie een groene, oranje of rode dop of merkplaat. Een groene dop betekent dat de installatie voldoet aan de wettelijke eisen en verder gebruikt mag worden. Een rode dop betekent net het tegenovergestelde. Een oranje dop wil zeggen dat de installatie niet voldoet aan de wettelijke eisen, maar dat de gebreken geen aanleiding kunnen geven tot verontreiniging van de omgeving. Binnen een periode van zes maanden moet de tank opnieuw voldoen aan de wettelijke eisen.

HUIS WERK 48

In september verschijnt HuisWerk 48. Aansluitend op het dossier in dit HuisWerknummer, willen we meer informatie verschaffen over legionella.

Wat zijn de gevaren van legionella? Welke maatregelen moet je precies nemen en wat zijn de administratieve verplichtingen? Deze vragen leggen we voor aan een expert en toetsen we aan een concreet voorbeeld.

Heb je zelf nog goede suggesties of tips of wil je reageren op dit thema, dan kan dat via het forum van www.cjt.be/ondersteuning of door te mailen naar ondersteuning@cjt.be.

Wie trouwens iets extra wil doen, is steeds welkom op de redactievergadering van HuisWerk. We komen ongeveer tweemaandelijks samen. Geïnteresseerden kunnen contact opnemen via ondersteuning@cjt.be of tel. 09/210.57.75.

KAMP CHARTER

ENGAGEMENT

UITBATERS

Het kampcharter is een engagementsverklaring voor een optimaal kampklimaat tussen drie betrokken partijen: jeugdgroepen, gemeenten en uitbaters. De volledige tekst vind je op www.opkamp.be/kampcharter.

1. De uitbater staat in voor jeugdvriendelijke logies (gebouwen en/of terreinen) die beantwoorden aan alle wettelijke vereisten (bijvoorbeeld brandveiligheid of hygiëne).
2. De uitbater is bereikbaar voor de groepen tijdens hun verblijf. Ook voor de gemeente moet het mogelijk zijn om de uitbater te contacteren.
3. De uitbater beperkt het opvragen van persoonlijke gegevens van deelnemers tot het wettelijke minimum.
4. De uitbater informeert verblijvende groepen over de gevoeligheden in de buurt en tracht te bemiddelen indien nodig.
5. De uitbater verschaft verblijvende groepen duidelijke informatie over sorteren en ophalen van afval. Daarnaast zoekt hij/zij mee naar oplossingen om het afval tijdig verwijderd te krijgen, in het bijzonder tijdens de zomerperiode.
6. Als kampvuurmogelijkheid voorzien is, geeft de uitbater aan de groepen aan waar en wanneer dit mogelijk is, hoe een eventuele aanvraag moet verlopen en of er hout kan gesprokkeld worden.
7. De plaatsen waar er kan gespeeld worden in bos of natuur, wijst de uitbater aan.
8. De uitbater geeft groepen tips om zich op een duurzame, veilige (en prettige) manier te verplaatsen, zowel van en naar de kampplaats als tijdens het verblijf.
9. De uitbater stelt een lijst met nuttige adressen ter beschikking. Dit gaat bijvoorbeeld over zwembad, speelplein, winkels, dokters e.d.
10. Als er problemen opduiken voor, tijdens of na een verblijf, staat de uitbater open voor constructief overleg met jeugdgroepen en/of gemeente.

Centrum voor Jeugdtoerisme ^{vzw}

ONDERSTEUNING

Heel wat regelgeving heeft rechtstreeks of onrechtstreeks een weerslag op jeugdtoerisme. Als hieraan wordt gesleuteld, tracht CJT Ondersteuning op de eerste rij te zitten. In HuisWerk belichten we telkens de actualiteit van ons vertegenwoordigingswerk.

... LAAT JE STEM HOREN

Een aantal subsidies klinken uitbaters al jaren bekend in de oren: infrastructuursubsidies bij Toerisme Vlaanderen en werkings- en personeelssubsidie bij Afdeling Jeugd. Omwille van besparingen zien we de beschikbare middelen echter al jaren stagneren, terwijl het aantal gegadigden stijgt.

Gelukkig duiken er af en toe nieuwe mogelijkheden op. In vorig HuisWerknummer kondigden we de subsidie "iedereen verdient vakantie" aan. De pot van 285 000 euro zal echter niet voldoende zijn om de 35 ingediende projecten allen te belonen, voor de indieners wordt het dus nog enkele maanden bang afwachten. Vanuit het Fonds voor Culturele Infrastructuur (FoCI) dient zich nu nog een andere premie aan ...

Concreet gaat het over middelen overgeheveld vanuit het Vlaams Klimaatactiefonds. We volgen dit dossier reeds op sinds september 2016. Het meest logische leek ons in eerste instantie om deze subsidie (en de bijhorende extra middelen) te integreren in de reeds bestaande infrastructuursubsidie, maar na enkele contacten met het kabinet van minister van toerisme Weyts bleek dit niet mogelijk.

Gelukkig vonden we wel gehoor bij minister van jeugd Gatz. Het FoCI dat onder zijn bevoegdheid valt, verdeelt dit jaar nog 3 miljoen euro subsidies, in 2018 en 2019 wordt dit telkens 5 miljoen euro. In totaal 13 miljoen euro dus voor energiezuinige ingrepen, maar wel te verdelen over de volledige jeugd- en cultuursector.

Op onze webpagina www.cjt.be/ondersteuning/anderesubsidies vind je een aantal nuttige links, maar we overlopen hieronder toch al de belangrijkste criteria. Zo zijn er een aantal algemene voorwaarden waaraan elke aanvrager moet voldoen:

- De aanvrager heeft rechtspersoonlijkheid. Dus particuliere uitbaters of feitelijke verenigingen komen niet in aanmerking.
- De infrastructuur ligt in Vlaanderen of Brussel.
- Minstens 40 % van de kosten wordt gedragen door andere overheden of eigen inbreng. Cumuleren met infrastructuursubsidie van Toerisme Vlaanderen is dus niet mogelijk, met een gemeentelijke subsidie is dit wel mogelijk.
- De aanvrager kan aantonen dat hij nog minstens 20 jaar beschikingsmacht heeft over de infrastructuur.

Voor de prioriteit "energiezuinig maken van culturele infrastructuur" gelden volgende specifieke voorwaarden:

- Er moet een jaarlijks energieverbruik zijn van minstens 100 000 kWh. Dit op basis van het gemeten energieverbruik in 2015. Het gaat over de som van elektriciteit, gas, mazout, hout ... Kom je niet aan dit minimumverbruik, lees dan zeker het kader onderaan.
- De geplande energiebesparing moet becijferd worden.
- Het energieverbruik moet gedurende tien jaar jaarlijks opgevolgd worden.
- Er moet een breder actieplan zijn om personeel en publiek te sensibiliseren.

De subsidie bedraagt maximaal 60 % van de kost van de uitgevoerde werken en is nooit hoger dan 500 000 euro. Subsidieerbare maatregelen zijn: uitvoeren van een energieaudit, installeren van energiezuinige verlichting, isoleren van vloeren, dak en muren, plaatsen van superisolerend glas, installeren van slimme energiemonitor, plaatsen van zonneboiler, plaatsen van centrale verwarming, aansluiten op warmtenet, vervangen van bestaande installatie door warmtepomp of vervangen van mazoutinstallatie door gasinstallatie. Ook nieuwbouwprojecten zijn mogelijk. De plaatsing van zonnepanelen (voor productie van elektriciteit) komt niet in aanmerking, daarvoor zou binnenkort een nieuwe subsidielijn beschikbaar zijn via minister van energie Tommelein.

Aanvragen voor 2017 moeten ingediend zijn tegen 15 september. Vanaf welke datum de werken mogen worden uitgevoerd (eventueel met terugwerkende kracht), was nog niet duidelijk bij het schrijven van deze tekst, maar zou ondertussen wel geweten moeten zijn. Je vindt dit op onze website www.cjt.be/ondersteuning/anderesubsidies.

Kleinere jeugdverblijven kunnen hun krachten bundelen. Als meerdere jeugdverblijven met een verbruik van minder dan 100 000 kWh samen wel de grens van 100 000 kWh overschrijden, dan komen zij toch in aanmerking. De aanvragen moeten dan wel gebundeld en verstuurd worden door één centrale organisatie: Centrum voor Jeugdtoerisme wil als ondersteuningsstructuur van de jeugdverblijfcentra deze rol op zich nemen. Mocht je hier interesse voor hebben, neem dan voor 20 augustus contact met ons op (ondersteuning@cjt.be of tel. 09/210.57.75).

VRAAG HET AAN ...

Centrum voor Jeugdtoerisme^{vzw}

ONDERSTEUNING

Elk kwartaal krijgen we tientallen vragen van uitbaters over uiteenlopende thema's. In HuisWerk maken we telkens een beknopte bloemlezing van vragen en antwoorden die ook voor andere uitbaters interessant kunnen zijn.

Wat zijn de EPB-normen waarmee we rekening moeten houden voor een nieuwbouwproject in 2018?

De EPB-regelgeving legt verschillende types eisen op, gegroepeerd in drie categorieën. Er zijn eisen rond energieprestatie, rond thermische isolatie en rond binnenklimaat. Aan welke eisen je bouwproject precies moet voldoen, hangt af van de datum van je stedenbouwkundige aanvraag of melding. Feit is dat de eisen jaar na jaar verstrengen.

Je vindt heel wat informatie in HuisWerk 34 (verschenen in 2014), maar sinds 2017 vallen jeugdverblijven onder de EPN-gebouwen, dit staat voor EnergiePrestatie van Niet-residentiële gebouwen. Dit wil zeggen dat voor stedenbouwkundige vergunningen (en meldingen) de EPB-eisen van jeugdverblijven uitgebreid zijn met een E-peileis en een minimumaandeel hernieuwbare energie. Het E-peil is een maat voor de algemene energieprestatie van een gebouw. Hoe lager het E-peil, hoe energiezuiniger het gebouw. Het E-peil hangt meer bepaald af van de thermische isolatie, de luchtdichtheid, het ontwerp (compactheid, oriëntatie en bezonning van het gebouw) en de aanwezige installaties (verwarming, ventilatie, verlichting ...). Tot slot hangen de E-peileisen voor niet residentiële gebouwen af van de verschillende functies die in het gebouw aanwezig zijn.

Meer informatie bij het Vlaams Energieagentschap of je architect.

Ons jeugdverblijf is eigendom van een bvba, de uitbating gebeurt door een vzw. Wie moet dan de roerende voorheffing betalen?

De roerende voorheffing is een belasting op het roerend gedeelte van de huurinkomsten. Het is dus de rechtspersoon die de huurgeden ontvangt van de groepen die ook de belasting hierop moet betalen.

De volledige uitleg vind je op www.cjt.be/ondersteuning/fiscaliteit.

We starten binnenkort met het aanbieden van volpensioen. Hebben we hiervoor een professionele kok nodig of kunnen we ook onze vrijwilligers inschakelen?

Als je maaltijden aanbiedt, word je in de eerste plaats geacht om dit te doen volgens de richtlijnen uit de autocontrole gids, te downloaden op de website van het Federaal Agentschap voor Voedselveiligheid (FAVV). Om die richtlijnen te kunnen naleven, heb je strikt genomen geen professionele kok nodig. Werken met vrijwilligers die de autocontrole kunnen toepassen, kan dus perfect. Wel moet je kunnen aantonen dat minstens één van de keukenmedewerkers een opleiding heeft gevolgd rond hygiëne in de keuken. Medewerkers van jeugdverblijfscentra die aangesloten zijn bij Horeca Vlaanderen, kunnen een dergelijke opleiding trouwens gratis volgen.

Vanaf welke datum is een fotoalbum verplicht op www.jeugdverblijven.be?

In september wordt aan alle jeugdverblijven en kampeerterreinen gevraagd om hun gegevens te herbevestigen. Dat zal vanaf 2017 enkel lukken als er minstens één foto wordt getoond.

Het opladen van de foto's op je computer is trouwens heel gebruiksvriendelijk. Nadat je ingelogd bent via www.cjt.be/ondersteuning, klik je links op "mijn fotoalbum". Vervolgens kan je één of meerdere foto's opladen van je eigen computer en deze verschijnen dan meteen online.

NIEUWSFLASH

PAKKETREIZEN EN GEKOPPELDE REISARRANGEMENTEN

Een Europese richtlijn uit 2015 omschrijft een aantal bepalingen over “pakketreizen en gekoppelde reisarrangementen”. Die richtlijn krijgt pas kracht van wet vanaf het moment dat deze wordt omgezet naar een Belgische “wet betreffende de verkoop van pakketreizen, gekoppelde reisarrangementen en reisdiensten”, die in voege moet gaan op 1 juli 2018. Dit moet dan op zijn beurt de huidige reiscontractenwet van 1994 vervangen.

Klinkt allemaal ingewikkeld en de inhoud van het wetsontwerp is dat nog veel meer! Daarom werden we onlangs uitgenodigd voor een toelichting op het kabinet van federaal minister van economie Peeters. En daar bleek dat een aantal jeugdverblijfcentra toch dreigen te vallen onder deze nieuwe wet. We overlopen hieronder de krachtlijnen van wat momenteel op tafel ligt.

Reisdiensten

Laat ons beginnen met te omschrijven wat een reisdienst is. Er worden vier soorten reisdiensten onderscheiden:

1. verhuur accommodatie met overnachting (en eventueel maaltijden)
2. passagiersvervoer
3. verhuur van auto's en andere motorvoertuigen
4. andere toeristische diensten

Pakketreizen

Een pakketreis is de combinatie van ten minste twee verschillende soorten reisdiensten voor eenzelfde vakantie.

Alle jeugdverblijfcentra bieden sowieso reisdienst 1 aan. Vraag is dus of sommige nog een tweede reisdienst organiseren en verkopen. Dan kijken we vooral naar “andere toeristische diensten”, bijvoorbeeld fietsverhuur, museumbezoek of gidsbeurten georganiseerd door en betaald aan de uitbater. Toch vormt dit ook geen probleem onder bepaalde voorwaarden, nl. als de toeristische dienst niet essentieel is voor het verblijf en minder

dan 25 % kost van de verblijfsprijs. Een voorbeeld om dit te verduidelijken: als je een voetbalarrangement verkoopt, dan is het ticket van de voetbalwedstrijd een essentieel deel van je pakket; als je een midweek verhuurt en de groep bestelt meteen ook museumtickets via jou, dan zijn die tickets niet essentieel voor het verblijf. Om het nog ingewikkelder te maken: als een groep een verblijf boekt en tijdens het verblijf kopen ze via de uitbater ook nog tickets voor het pretpark in de buurt, dan wordt dit niet aanzien als tweede toeristische dienst omdat de beide diensten duidelijk op een ander moment zijn verkocht.

Waar schuilt dan vooral het gevaar voor jeugdverblijfcentra? *De verkoop van volledig uitgewerkte schoolwerkweken of vakantiecampen, waarin naast de verhuur van de accommodatie ook activiteiten en/of vervoer worden aangeboden, zal wel degelijk beschouwd worden als pakketreis.* Tenzij het incidenteel is (bijv. slechts twee maal per jaar), er geen winst wordt gemaakt op de reis en dit niet wordt opengesteld voor het publiek. Een voorbeeld: aan de jeugdgroepen verhuur je enkel accommodatie, maar één maal per jaar ga je met de eigen medewerkers op weekend, dan zorgt die ene activiteit er niet voor dat je als een aanbieder van pakketreizen wordt aanzien. Als je winst zou maken op dat weekend, als iedereen zou mogen meegaan op dat weekend of als je dat elke maand organiseert, dan wordt het weer een ander verhaal.

Gekoppelde reisarrangementen

Daarnaast wordt ook gesproken van het gekoppeld reisarrangement, dit is het geval als twee verschillende reisdiensten voor eenzelfde vakantie worden aangeboden door twee verschillende verleners, maar waarbij ze wel doorverwijzen naar elkaar. Een voorbeeld: een jeugdverblijfcentrum verkoopt een avonturenklas, waarbij de uitbater enkel het verblijf en de maaltijden verkoopt, maar via zijn

website de groep doorlinkt naar een out-doororganisatie waar dan de activiteiten worden geboekt.

Geldt dit ook voor vervoer? Stel dat je een link voorziet naar een private busfirma die voor je jeugdverblijfcentrum goedkoop busvervoer voorziet, wat dan? Voor busvervoer van en naar het treinstation tijdens de heen- of terugreis van de groep stelt zich wellicht geen probleem, dit zou kunnen beschouwd worden als “intrinsiek aan de accommodatie”. Wat vervoer naar activiteiten betreft, is er nog onduidelijkheid, we volgen dit de komende maanden verder op.

Richtlijnen

Wat als je effectief aanbieder bent van pakketreizen of gekoppelde reisarrangementen? Dan gelden voor die reizen een aantal richtlijnen omtrent informatieverplichtingen, opzegvergoedingen, aansprakelijkheid, verplichting tot bijstand en bescherming bij insolventie. Deze insolventiebescherming is dan zelfs van toepassing op alle verkopen, dus ook die van afzonderlijke reisdiensten.

Sowieso moeten de regels steeds geval per geval worden afgetoetst. Er kan niet worden veralgemeend.

Het vervolg

De komende maanden volgen we met de jeugdsector dit dossier nauwgezet op. Zoals hierboven beschreven: het doorsneejeugdverblijfcentrum hoeft niets te vrezen. Enkel het aanbieden van accommodatie en maaltijden is niet voldoende om onder deze regelgeving te vallen. Voor de aanbieders van uitgewerkte pakketten, al dan niet in samenwerking met een externe partner, lijkt deze wet wel belangrijke consequenties te hebben. Contacteer ons gerust als je hierover nog vragen hebt of zaken wenst door te geven die we kunnen meenemen in de gesprekken.

KAMPCHARTER

Op 26 juni werd in bijzijn van minister van jeugd Gatz het kampcharter gelanceerd. Het wordt omschreven als "een engagementsverklaring voor een optimaal kampklimaat tussen drie betrokken partijen: jeugdgroepen, gemeenten en uitbaters". Of anders gezegd: elk van deze drie partijen toont zich bereid om de andere tegemoet te komen en zo te zorgen voor een goede onderlinge verstandhouding.

Zoals we in vorig HuisWerknummer reeds schreven: het kampcharter kwam tot stand na overleg tussen vertegenwoordigers van De Ambrassade, de koepels van de jeugdbewegingen, VVSG (Vlaamse Vereniging van Steden en Gemeenten), VVJ (Vlaamse Vereniging van Jeugddiensten) en CJT. De volledige tekst vind je op www.opkamp.be/kampcharter, vergezeld van drie afzonderlijke fiches, met telkens tien engagementen voor resp. jeugdgroep, gemeente en uitbater. De fiche voor de uitbaters hebben we integraal afgedrukt op pagina 13 van dit HuisWerknummer. De tien engagementen die er op vermeld staan, zullen voor de meeste uitbaters al vertrouwd klinken, heel wat uitbaters komen vandaag reeds alle engagementen na en daar mogen we trots op zijn!

De komende maanden willen we graag zo veel mogelijk betrokkenen het charter laten ondertekenen. Dus zo veel mogelijk jeugdorganisaties, zo veel mogelijk gemeenten en ook zo veel mogelijk uitbaters. Op die manier tonen we aan elkaar dat de teksten geen dode letter mogen blijven. Pas dan kunnen de verschillende partijen elkaar aanspreken op hun beloftes en wordt het charter een instrument dat op het terrein echt mee het verschil kan maken.

We ontwikkelen momenteel samen met VVSG en De Ambrassade een sjabloon waar iedereen die betrokken partij is, het charter kan onderschrijven. We houden je verder op de hoogte.

PRIVACY

Op 25 mei 2018 wordt de nieuwe privacywetgeving van de Europese Unie van kracht. Deze vervangt de verouderde wetgeving uit 1995, toen er nog geen sprake was van sociale media of smartphones.

De nieuwe privacywetgeving zal ook consequenties hebben voor de meeste jeugdverblijfcentra en kampeerterreinen. Bij elke boeking houden we immers een aantal persoonsgegevens bij, we vragen deelnemerslijsten op, we houden de gegevens bij van onze medewerkers enz. Bovendien gebruiken we die gegevens ook regelmatig, bijvoorbeeld om een promotieemail te versturen naar mogelijke klanten of om de werkingssubsidie te verantwoorden bij Afdeling Jeugd.

Dit alles zal aan strengere regels moeten voldoen. Concreet moet elke persoon geïnformeerd worden over welke informatie je over hem/haar verzamelt, wat je met de informatie gaat doen en hoe lang je die informatie zult bijhouden. Bovendien moet deze persoon ook zelf expliciet de keuze maken of hij/zij wel wil dat je over zijn/haar persoonsgegevens beschikt. 'Cookies' verzamelen of mailadressen gebruiken zonder toestemming worden bijvoorbeeld expliciet verboden.

We zoeken één en ander de komende weken verder uit. Want het gaat niet alleen over de privacywetgeving, we moeten ook in kaart brengen welke andere wetgeving ons verplicht tot het bijhouden van gegevens. Hoe lang moeten we contactgegevens van groepen bijhouden (koninklijk besluit over registratie van reizigers), mogen we barema's van ons personeel doorgeven in het kader van de subsidie 'iedereen verdient vakantie' van Toerisme Vlaanderen of kunnen we contactgegevens van jeugdgroepen bezorgen om de Afdeling Jeugd onze werkingssubsidie te laten verifiëren? Het wordt dus ook een uitdaging om er voor te zorgen dat de ene regelgeving de andere niet tegenspreekt.

We komen hier de komende maanden zeker nog uitgebreid op terug.

ADRESWIJZIGING

HuisWerk is een gratis magazine en dat willen we graag zo houden. Je kan daar bij helpen door ons adresbestand up-to-date te houden. Zo zijn wij er zeker van dat ons nummer bij de juiste persoon terecht komt. Voor jeugdverblijfcentra en kampeerterreinen is het adresbestand rechtstreeks gelinkt aan de databank van www.jeugdverblijven.be. HuisWerk wordt opgestuurd naar de verantwoordelijke algemene communicatie. Via je persoonlijke login en wachtwoord kan je de contactgegevens van je jeugdverblijfcentrum/kampeerterrein rechtstreeks aanpassen. Als dit niet lukt, kan je ons bereiken via ondersteuning@cjt.be of tel. 09/210.57.75. Wens je voor jouw jeugdverblijfcentrum/kampeerterrein extra abonnementen, dan kan je deze bestellen tegen kostprijs. Stuur hiervoor een mailtje naar ondersteuning@cjt.be.

HUIS IN DE KIJKER

Bivak 't Driege, thuishaven voor alle soorten jeugdgroepen

Wie kiest voor Opoeteren, kiest volgens de toeristische brochure voor "dé parel op de kroon van het groene Maaseik". Wat verder wordt één van de oudste dorpen van de Kempen "klein Zwitserland" genoemd. Wie kiest voor kampplaats 't Driege in Limburg, kiest dus voor een prachtige streek, maar ook voor een mooi en rustig domein met drie goed onderhouden jeugdverblijven type B in de formule zelfkook. Driege I heeft een binnen capaciteit van 132 personen, in Driege II en III kan je telkens met 84 personen overnachten. Het kampeerterrein Jomahei biedt plaats aan ongeveer 100 personen.

DE START

"In 1978 stopte mijn vader het varkensbedrijf en richtte direct daarna de kampplaats op. De motivatie was een pensioen creëren voor mijn moeder", start Guido Hellings het verhaal van 't Driege. "Maar van dat pensioen is niet veel in huis gekomen", lacht Guido, "alle inkomsten werden telkens opnieuw geïnvesteerd in de kampplaats." Vanwaar het idee om te starten met een kampplaats? "In Maaseik zijn altijd al veel kampplaatsen geweest, vroeger zelfs meer dan vandaag", weet Guido. "Die kampplaatsen hadden altijd een goede bezetting, dus was de keuze voor het jeugdtoerisme voor de hand liggend." "We zijn onmiddellijk gestart met drie entiteiten, dit om een grote Chiro uit Zichem te kunnen ontvangen", herinnert Guido zich goed. "Ik was toen 19 jaar en nauw betrokken bij de ombouw naar kampplaatsen. Behoorlijk drukke tijden, want alles werd zelf gebouwd en geïnstalleerd."

BIVAK 'T DRIEGE PRAKTISCH

*Adres: Roosterbergstraat 36, 3680
Opoeteren*

Totale oppervlakte: 28 500 m²

Capaciteit: 302 bedden en 100 in tenten

Website: www.tdriege.be

BVBA - VZW

“2012-2013 was een nieuw scharniermoment”, vertelt Guido. “Thuis waren we met zeven kinderen, maar niet iedereen was geïnteresseerd in de verderzetting van de kampplaats. Daarom werd een bvba en vzw opgericht. De bvba kocht de kampplaats van mijn moeder en draagt sindsdien alle grote investeringen aan de gebouwen. De vzw huurt de kampplaats van de bvba en betaalt de onderhoudswerken”, legt Guido uit.

“Ik ben samen met mijn drie zussen eigenaar van de bvba. Die bvba is nodig om het eigendom binnen de familie te houden, wat onmogelijk is binnen een vzw-structuur.”

Waarom dan nog een vzw? “De vzw is de enige manier om te genieten van de werkingssubsidies van Afdeling Jeugd en beroep te kunnen doen op onze 16 vrijwilligers, want personeel is voor ons jeugdverblijf onbetaalbaar”, is Guido duidelijk.

IEDEREEN WELKOM!

“In de periode voor en na de zomervakantie ontvangen we veel groepen. Dit is een bonte mix van fanfares, sportverenigingen, universiteiten, jeugdwerk, groepen uit Nederland ... Enkele jaren geleden hadden we zelfs een grote groep muzikanten (150) uit Groot Brittannië, zij deden mee aan het muziekconcours in Kerkrade, hier vlak over de grens. Kortom: iedereen vindt de weg naar ‘t Driegie”, vertelt Guido trots.

“In de zomermaanden is vooral de maand juli druk, dan ontvangen we meestal de klassieke Vlaamse jeugdbewegingen. De maand augustus is dan traditioneel een stuk rustiger.”

De bezetting is elk jaar verschillend, maar een neerwaartse spiraal stelt Guido niet vast. “Ons jeugdverblijf heeft verschillende troeven. Het is een goede locatie en kan zowel grote als kleine groepen ontvangen. Bovendien hebben we een aanzienlijk aantal vaste klanten die op vaste tijdstippen, bijvoorbeeld om de vier jaar, boeken.”

Wat met moeilijke groepen? “Ik woon hier op 600 meter van het kampterrein en dankzij de ophaling van afval heb ik een inrijpoort voor een dagelijks contact met de groepen. Dit contact zorgt ervoor dat de groepen met een mindere reputatie zich meer gedeisd houden”, kent Guido de kneepjes van het vak.

AFVALBEHEER

“Ik wil niet dat afval stinkt. Vooral bij pmd en etensresten is dit een groot risico”, weet Guido. “Pmd wordt één keer om de twee weken door de gemeente opgehaald, wat vooral in de zomer, als er veel melkkartons zijn, een te lage frequentie is. Daarom zet ik pmd-afval graag dagelijks in een tegen de zon beschutte ruimte. Ondertussen haal ik ook de etensresten op die als voeder gebruikt worden voor dieren die niet terecht komen in de voedselketen.”

“Ik verwacht ook dat groepen goed sorteren. Dit gebeurt hier in minstens zeven verschillende fracties. Dat is niet alleen goed voor het milieu, het verlaagt ook serieus de afvalkosten. Restafval is hier enorm duur.”

FEESTJE

“Eind augustus, begin september nodigen we altijd alle bewoners van de straat uit voor een buurtfeest. We voorzien dan een receptie en een maaltijd met dessert. Daar komen ongeveer 25 gezinnen op af”, vertelt Guido. “Dit is dan direct ook het ideale moment om de kampzomer te evalueren en er nog eens op te wijzen dat ze met klachten altijd bij ons terecht kunnen.”

Gebeurt dit ook? “Jawel, soms hebben we wel eens klachten over geluidsoverlast. Dit komt dan door het gebruik van versterkte muziek. Vooral 's avonds kan dit storend zijn, maar ook overdag als er ononderbroken bassen door de boxen worden gejaagd. Ik vraag me dan wel eens af wat de meerwaarde ervan is.”

ONDERSTEUNING VAN DE GEMEENTE

“Onze gemeente heeft geen geld”, lacht Guido, “maar ze is wel altijd een pionier geweest voor het jeugdtoerisme. Zo was het de eerste gemeente die intekende op een provinciaal project om zonevrije kampplaatsen te regulariseren. Hiervoor werden alle uitbaters op regelmatige basis uitgenodigd voor een overleg met de politie, de gemeenschapswachten, de boswachters, de woudmeester en de schepen van jeugd en toerisme. Hoewel de meeste kampplaatsen onder tussen in de juiste zone liggen, wordt er jaarlijks verder overlegd met al die diensten. Dat dit door de gemeente georganiseerd wordt, is uniek, vermoed ik. Tot slot krijgen ook alle groepen een nuttige info-bundel toegestuurd en worden ze tijdens het kamp bezocht door de gemeenschapswacht. Die haalt de ledenlijsten op, brengt de machtigingen voor het kampvuur in orde en bevraagt de groepen naar hun bijkomende wensen.”

MOBILITEIT: EEN KNELPUNT

“Het openbaar vervoer in Limburg is niet goed uitgebouwd, daarom kiezen groepen er vaak voor om zelf het vervoer te organiseren”, weet Guido. “Groepen die kiezen voor een private busmaatschappij klagen nu wel over de aanzienlijke prijsstijgingen. Dit komt onder andere door de ingevoerde kilometerheffing. Als uitbater verlies ik daar soms groepen door, wat uiteraard jammer is.”

VERDER INVESTEREN

De toekomst van het jeugdverblijf is verzekerd. “We hebben absoluut geen plannen om te stoppen”, vertelt Guido enthousiast, “integendeel, de opvolging is zelfs verzekerd. Mijn zoon woont binnenkort in ons ouderlijk huis en ook de kinderen van mijn drie zussen wonen vlakbij en helpen graag bij groepswissels. Daarom blijven we ook investeren. Vorig jaar plaatsten we een nieuwe keuken, een nieuwe verwarming en nieuwe ramen, dit jaar willen we een extra daglokaal en nieuwe vloeren en zullen we bijkomend isoleren.”

AGENDA

In deze agenda willen we alle data van vormingsmomenten, ontmoetingen, indiendata voor erkenning en subsidiëring, ... opnemen die interessant kunnen zijn voor uitbaters. Ook hiervoor staat onze redactie open voor suggesties. Mail die gerust door naar ondersteuning@cjt.be!

15 SEPTEMBER 2017

Indiendatum voor projecten 'energiezuinig maken van culturele infrastructuur'

Jeugdverblijfcentra die aan bepaalde voorwaarden voldoen, kunnen via het Fonds voor Culturele Infrastructuur (FoCI) tot 60 % gesubsidieerd worden voor energiezuinige ingrepen.

Extra info vind je op pagina 14 in dit HuisWerknummer of via www.cjt.be/ondersteuning/anderesubsidies.

30 SEPTEMBER 2017

Indiendatum voor nieuwe kandidaturen Groene Sleutel 2018

Jeugdverblijven die reeds over het ecolabel Groene Sleutel beschikken, hoeven niets te doen, hun kandidatuur voor 2018 wordt stilzwijgend verlengd.

Tot 30 september kunnen jeugdverblijfcentra die nog niet over de Groene Sleutel beschikken, zich kandidaat stellen. Dit kan via een formulier dat ter beschikking wordt gesteld op www.groenesleutel.be. Na inschrijving volgt een controlebezoek. Uiteindelijk wordt door een jury beslist wie dan de Groene Sleutel ontvangt.

1 NOVEMBER 2017

Indiendatum voor aanvraag werkingssubsidie 2018-2021 (binnen het decreet 'jeugdverblijfcentra')

Jeugdverblijfcentra kunnen bij Afdeling Jeugd een werkingssubsidie aanvragen voor een periode van vier jaren. De meeste jeugdverblijfcentra die aan de voorwaarden voldoen, hebben dit in 2013 aangevraagd voor de periode 2014-2017: zij moeten dit jaar dus hun aanvraag hernieuwen!

Jeugdverblijfcentra type C die in het voorjaar reeds een personeelssubsidie hebben aangevraagd voor 2018-2021, hoeven niets extra te doen indien hun personeelssubsidie wordt toegekend. De toekenning van de personeelssubsidie houdt immers automatisch ook de aanvraag van de werkingssubsidie in. De definitieve toekenning van de personeelssubsidie voor de periode 2018-2021 zal ten laatste gebeuren op 30 september 2017, dan is het meteen ook duidelijk of een aparte aanvraag van een werkingssubsidie nog noodzakelijk is.

Ook de uitbaters die later zijn ingestapt voor een periode van vier jaar (2015-2018 of 2016-2019 of 2017-2020) kunnen deze oproep negeren.

De aanvraag gebeurt volgens de spelregels van het in 2013 aangepaste decreet 'jeugdverblijfcentra': zie www.cjt.be/ondersteuning/subsidieafdelingjeugd of HuisWerk 28.

Eind augustus ontvangen erkende jeugdverblijfcentra die nog geen subsidie ontvangen, een schrijven van Afdeling Jeugd. De link naar het aanvraagformulier vind je eveneens op onze website: www.cjt.be/ondersteuning/subsidieafdelingjeugd.

Heel wat extra gegevens (voorwaarden, formulieren e.d.) vind je terug op onze website www.cjt.be/ondersteuning.

Centrum voor Jeugdtoerisme^{vzw}

Bergstraat 16
9820 Merelbeke
09/210.57.75
ondersteuning@cjt.be
www.cjt.be

Raadpleeg onze website www.cjt.be/ondersteuning voor meer informatie. Je vindt er niet alleen alle indiendata en formulieren terug, je kan er ook terecht voor een massa andere informatie. Zo kan je in het HuisWerkarchief ook alle vorige dossiers raadplegen.

Blijf je graag als eerste op de hoogte van alle weetjes of wil je interessante links te weten komen, dan kan je ons volgen op Facebook. Je hoeft hiervoor geen lid te zijn van Facebook, het volstaat om te surfen naar www.facebook.com/CJTOndersteuning. Wie wel een Facebookprofiel heeft en onze pagina 'leuk vindt', krijgt onze berichten regelmatig te zien op zijn eigen nieuwspagina.

